

Стрілець Р.О.

здобувач третього освітньо-наукового рівня
Уманський національний університет
м. Умань, Україна

ЗАЙНЯТІСТЬ НАСЕЛЕННЯ У СІЛЬСЬКІЙ МІСЦЕВОСТІ В УМОВАХ ВОЄННИХ ВИКЛИКІВ

Сучасні трансформації суспільства в Україні, зумовлені війною, вимагають переосмислення ролі сільської місцевості в соціально-економічному розвитку держави. Саме село є фундаментом продовольчої безпеки, збереження трудового потенціалу та територіальної стійкості країни. У контексті воєнних викликів зайнятість сільського населення постає одним із ключових чинників економічної стабільності та соціальної згуртованості громад.

Сільська місцевість України традиційно відіграє важливу роль у забезпеченні продовольчої безпеки та зайнятості: близько 13 млн осіб проживають у селах, а агросектор забезпечує їм засоби для існування [1]. Перед початком повномасштабної війни сільське населення налічувало 12,5–13,0 млн осіб [1,2]. У сільській місцевості зростаюча тривога викликана не лише демографічним старінням і міграцією молоді, а й падінням економічної активності. Після початку воєнних дій частина населення виїхала за кордон або переселилася у безпечні регіони, що посилює дефіцит робочої сили у селах. За даними ФАО, уже на дев'ятому місяці війни понад чверть опитаних селян (25%) були змушені скоротити або припинити агровиробництво [1]. Особливо болісними є втрати у найбільш агропромислово залежних областях: у Сумській, Дніпропетровській, Одеській, Чернігівській та Миколаївській понад 40% сільських домогосподарств відчували ці негативні наслідки. У цілому ж, війна поглибила проблеми зайнятості в селах, підкресливши потребу в системному аналізі її динаміки та державних механізмах підтримки.

До війни чисельність сільського населення стабільно знижувалася через демографічний спад і міграцію, а частка селян у сукупній чисельності працюючих зазвичай була нижчою, ніж у містах. За даними аналітиків, станом на 1 січня 2022 р. сільське населення в Україні становило 12 542,9 тис. осіб (52% – жінки) [2]. До 2022 р. на частку сільських мешканців припадало значне, але не домінуюче, скорочуване співвідношення зайнятих; багато селян працювали на себе або допомагали у сімейних фермерських господарствах.

У сільській місцевості половина зайнятого населення залучена в агропромисловість: серед них – працівники підприємств аграрного виробництва, а також домогосподарства, що вирощують продукцію для власних потреб. При цьому значна частина селян зайнята неформально: наприклад, «присадибна» діяльність, сезонні роботи на фермах, ремесла тощо. Війна сприяла збільшенню таких неформальних форм: експерти відзначають зростання обсягів неформальної зайнятості через масові виїзди громадян, мобілізацію та збереження традиційних сімейних господарств [3].

До 2022 р. офіційні показники безробіття сільського населення були нижчими за міські (через самозайнятність та сільську додаткову зайнятність), але одним із викликів залишалася висока частка неформально зайнятих без можливості отримувати соціальної допомоги. Наприклад, у Полтавській області станом на листопад 2020 р. 38,9% зареєстрованих безробітних були сільськими мешканцями [4]. Війна внесла невизначеність у статистику: масовий від'їзд населення та неможливість проведення регулярних опитувань призвели до підвищення структурного безробіття. Епідеміологічні дослідження свідчать, що, незважаючи на скорочення вакансій у 2022 р., роботодавці відчували дефіцит кадрів через міграцію та мобілізацію [3].

Вплив війни на зайнятість у селах різнився за регіонами. Промислово-аграрні області Сходу й Півдня (Харківська, Дніпропетровська, Одеська, Миколаївська, м. Київ) зазнали найбільших скорочень робочих місць у 2022 р.: на ці регіони припало понад 59% втрат

зайнятості по Україні. У селах цих областей через активні бойові дії та окупацію багато господарств припинили діяльність. Навпаки, в західних та центральних регіонах (наприклад, Львівська, Тернопільська області) частка сільського безробіття зростала переважно через повернення переселенців, а інтенсивність агровиробництва й попри воєнний тиск залишалася відносно високою. Висновки ФАО підтверджують регіональну нерівномірність: у «прифронтових» громадах частка постраждалих від війни сільських господарств сягає понад 40%, тоді як у менш вразливих регіонах – відчутно нижча.

Війна спричинила відтік робочої сили і збиття агропроцесів. За оцінками, понад 6,5 млн громадян виїхали за кордон та близько 5 млн стали внутрішньо переміщеними особами – це насамперед працездатне населення з навичками (75% переселенців-мігрантів – люди працездатного віку). Фактором нестачі працівників стала загальна мобілізація і добровільні призовні ініціативи – багато чоловіків пішли до ЗСУ та ТрО. Так, у 2022–2023 рр. основними причинами дефіциту кадрів були «масовий від'їзд працівників до більш безпечних регіонів або за кордон» та «загальна мобілізація». Також воєнні дії призвели до руйнування інфраструктури (доріг, складів, електропостачання) й ускладнень у логістиці, що негативно вплинуло на зайнятість у сільських господарствах і переробній інфраструктурі. Навпаки, вивільнення ресурсу робочих у містах (через закриття бізнесів) частково «підігрівало» зайнятість у селах, наприклад, тимчасово зменшивши внутрішню міграцію сільських жителів до міст. Разом із тим, економічні фактори – падіння попиту на сільгосппродукцію, зниження купівельної спроможності населення, інфляція витрат (на паливо, добрива) – сприяли зростанню безробіття в сільських громадах. Однак, за збереження негативного сценарію економічної ситуації «зростання структурного безробіття» та «збільшення масштабів неформальної зайнятості» залишатимуться ключовими ризиками [3].

У відповідь на виклики, спричинені воєнними подіями, держава та органи місцевого самоврядування розгорнули комплекс заходів, спрямованих на стимулювання працевлаштування у сільській місцевості. Одним із ключових напрямів є фінансова підтримка малого бізнесу та аграріїв. Зокрема, урядова програма «5-7-9%» продовжена та розширена (термін кредитування – до 5 років), що створює можливості для розвитку фермерських господарств. Активізовано грантові ініціативи: програма «Власна справа» передбачає надання грантів до 500 тис. грн для відкриття бізнесу [4], а «Гранти на відновлення» підприємств – до 16 млн грн на модернізацію виробничих потужностей. Для аграріїв у зонах бойових дій запроваджено прямі форми підтримки: субсидію 1000 грн за гектар посівів, компенсацію 30% витрат на вирощування садивного матеріалу, гранти до 400 тис. грн/га з покриттям до 80% витрат для закладення садів і теплиць. Такі інструменти сприяють збереженню сільськогосподарських підприємств і забезпеченню зайнятості населення.

Важливою складовою є соціальні ініціативи, орієнтовані на підтримку фахівців і вразливих категорій населення. Державна служба зайнятості України посилила роботу з професійної орієнтації та перенавчання, особливо серед внутрішньо переміщених осіб і представників агросектору. Навчальні програми передбачають курси з аграрних технологій і підприємництва, що дає змогу підвищувати кваліфікацію фермерів. Варто зазначити, що ще до війни 75% безробітних, які проходили професійне навчання у службі зайнятості, становили сільські мешканці – така тенденція зберігається й нині [5].

Поряд із цим реалізуються інфраструктурні та регіональні програми, що передбачають фінансування через Державний фонд регіонального розвитку та інші інструменти. Вони спрямовані на поліпшення транспортної й комунальної інфраструктури сіл, що створює передумови для розвитку підприємництва. У прифронтових громадах діють спеціальні пакети допомоги, зокрема «Програма підтримки прифронтових громад» Міністерства розвитку громад, яка охоплює страхування воєнних ризиків для бізнесу, компенсацію комунальних боргів і соціальні виплати для ВПО [4].

Окрім іншого, важливу роль у стабілізації ситуації відіграє співпраця з міжнародними організаціями.

Отже, воєнна агресія рф спричинила глибокий шок на ринку праці України, особливо в сільській місцевості. Значно зменшилася чисельність зайнятих через демографічні втрати та руйнування підприємств. Поглиблюються структурні дисбаланси: спостерігається надлишок неформально зайнятих (переважно жінок і пенсіонерів) та дефіцит молодих і кваліфікованих кадрів.

Для подолання наслідків кризи потрібен комплексний підхід, що поєднує економічні та соціальні інструменти. Йдеться про посилення фінансової підтримки агросектору, розширення мережі соціальних послуг, стимулювання підприємництва, розвиток професійно-технічної освіти й створення «зелених» робочих місць (агротуризм, переробка). Важливими напрямками є цифровізація сільських громад, розвиток дистанційної зайнятості та підтримка кооперації на місцевому рівні. Загалом досвід воєнних років підтверджує: подолання кризи зайнятості в сільській місцевості потребує узгодженої державної політики, партнерства з міжнародними структурами та активної участі місцевих ініціатив. Ефективна комбінація економічних, соціальних та інфраструктурних заходів є запорукою сталого розвитку сільських територій і відновлення їхнього трудового потенціалу.

Література:

1. Україна: Нова оцінка ООН вказує на те, що сільські домогосподарства все більше потерпають від війни. *Організація Об'єднаних Націй в Україні*. 2023. URL: <https://ukraine.un.org/uk/211461> (дата звернення: 30.10.2025).
2. Sarioglo O., Kuranda A. Anticipation of Female Participation in Labor Market. *Problemy Polityki Społecznej*. 2025. № 3(70). URL: <https://www.problemypolitykispolecznej.pl/pdf-205811-128651> (дата звернення: 29.10.2025).
3. Судаков М., Лісогор Л. Ринок праці України 2022–2023: стан, тенденції та перспективи. 2023. URL: https://solidarityfund.org.ua/wp-content/uploads/2023/04/ebrd_ukraine-lm-1.pdf (дата звернення: 30.10.2025).
4. Програма підтримки прифронтових громад: Мінрозвитку готує другий пакет допомоги. *Міністерство розвитку громад та територій України*. 2024. URL: <https://mindev.gov.ua/news/prohrama-pidtrymky-pryfrontovykh-hromad-minrozvytku-hotuie-druhyi-paket-dopomohy> (дата звернення: 30.10.2025).
5. Зайнятість та безробіття населення у сільській місцевості. *Полтавський обласний центр зайнятості*. 2024. URL: <https://pol.dcz.gov.ua/novyna/zaunyatist-ta-bezrobittya-naselennya-u-silskiy-miscevosti-1> (дата звернення: 29.10.2025).

Тиха М.В.

здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти

Липчанський В.О.

кандидат педагогічних наук, доцент

Центральноукраїнський національний технічний університет

м. Кропивницький, Україна

СУЧАСНІ ПІДХОДИ ДО УПРАВЛІННЯ РОЗВИТКОМ ПЕРСОНАЛУ ПІДПРИЄМСТВА

Сучасне ринкове середовище вимагає принципово оновлених підходів до управління людськими ресурсами, виходячи з того, що головним активом підприємства є його працівники, а їхні знання, уміння й навички швидко знецінюються. Здатність організації до безперервного розвитку персоналу стає визначальним чинником конкурентоспроможності на ринку товарів і послуг, однак чимало вітчизняних підприємств і далі спираються на застарілі практики навчання. Відтак проблематика професійного зростання та зміцнення кваліфікації персоналу набуває особливої актуальності, адже безпосередньо впливає на продуктивність праці й, як наслідок, на прибутковість підприємства.